

M. G. S. O. R. B. 24

✓ Beskrifning

Öfver

GENENS
Egenskaper Och Nyttan /

Första Delen,

Med Weberhörandes Samtycke,

Under

Oeconomiae PROFESSORENS, Kongl. Swenska Wetternes
Kaps Academiens och Upsala Wetternes
Societetens Ledamots,

Herr DOCT. PEHR
KALMS

Inseende,

Utgifwen och försvarad,

Åf

MICHAËL FORSLIN,

Österbottninge

3 Åbo Academiens öfre Läro-Sal för Middagen
den 21 November 1770.

Å B O,

Tryckt hos JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

I land de flera statter i Västrifet, hvarmed den gode Skaparen riktat war Nord, bör at Centraderet Ingatunda lånmas det samsta runnet. Det tillkyndar oþ margfallig nytta, så i war hushållning, som uti Medicine. Min undersåteliga plikt och min kärlek för mitt Fädernesland hafwa upmuntrat mig at sâsta mina tankar wid detta ämne, som här lægges för ögonen, och det jag sökt utföra så godt jag kunnat. Hade jag ingen annan grund at bygga på, än hwad jag sielt haft tillfälle at försara, så skulle jag aldrig understå mig at låta denna beskrifning komma i dagsljuset; men när jag har påliteliga berättelser och säkra Rådön af flera trovärdiga Auctorer, som grunda sig på en mångfallig försarenhet, så har jag ej beträckande wid at lämna detta arbete för Allmänherens ögon, förmodandes at någon nytta deraf kan hämtas. Det wore en förnämlighet, om jag såsom begynnare i Wetenskapernas idkande, wille påstå at denna enfsaldiga Beskrifning öfwer et så hälsosamt Tråd, borde anses för fullkomlig och tillräckelig, då jag likwäl wet, at mycket kan wara utdönt, som mig är obekant och mycket är fördolt, som framdeles kan blifwa upräkt. Detta oactrat har jag sökt samla de förnämsta annmärkingar öfwer Enebuskan, så mycket min tid och andra omständigheter welat tillåta, dem jag nu wägar låta komma i dagsljuset, då jag föresatt mig at utgifwa något Academiskt lärdoms prof. Jag har sökt samla tilhopa det, som Centraderet angående, finnes kringströdt i flere Auctorer, dem så kunna hafwa tillfälle at alla åga: man finner sålunda här på et ställe, det man annars skulle nödgas leta efter i flera Böcker. Skulle detta ringa arbete skaffa någon nytta, så wore mitt wärdnenta systemål, som är at gagna min nästa, wunnit. Detta är den belöning jag

för min hafda möda åstundar och derigenom anser jag min omkostnad blifwa ersatt. Emedlertid urbeder jag mig den benägna Läsarens ynnest och blida omddöme.

§. 1.

Trådet, som man företagit sig at beskriswa i anseende til dess egenkap och nytta, kallas af Botanicis på Latin Juniperus communis foliis sessilibus mucronatis, se v. Linnés Flor. Svec. edit. 2. §. 915. der man kan inhämta flera ört-Scribenters namn och flera varieteter af detta tråd; på Swenska kallas det Een, Centra, Enebuska och Enebårsbuska m. m. på Finska Katawa eller Kataja, på Grækska ἀγρευθῆ eller ἀγρευθῆσις på Ebraiska ירור arar eller ירור Rothem, på Danska Enebårtræde, på Tyska Bachholderbaum, på Holländska Genever eller Geneverboom, på Engelska Juniper och Juniper-tree, på Fransiska Genevrier eller Bois de Genevre, på Italienska Ginepro, på Spanska Enebro och Ginebre, på Rysska Moschschevelnik, på Polska Jalowiec, på Böhmska Jalovec, på Ungeriska Teviskes fenyö, på Lappiska Galles.

Många folkslag erkänna Eenen för ett wildt växande Tråd, andra åter weta knapt nämna, mycket mindre känna henne. I flera werldenes delar växer hon ymnigt utan någon människas åtgärd; på wisha orter planteras hon och förwaras såsom en stor raritet i Trågårdar. I dessa Nordliga länder är Eenen så allmän och för alla bekant, at hon igenkännes af blotta namnet. I de Norra Europeiska Riften, såsom Ryssland, Danmark, Tyskland, Pohlen m. m. finnes den nog ymnig; åfwen växer den ock wild i Norra America; men i Södra delen af Europa är hon mera sällsynt. Dock äger näppeligen något land större förråd utaf dem än Swea Rike, hwilket i anseende til den ymnighet, som Enebuskar

buskar hos oss wäxa, billigt må kallas en utan människo hån-
der planterad win- eller Trågård. Det eljest lyckliga och ri-
ka Arabien är i detta mål mindre lyckligt än Sverige och
Finland, och de namnkunniga Asiatiske bergen Taurus, I-
maus och Olympus äro ej så rätt bewäxra med dessa buskar,
som våra backar. Längst up i Norden triffwes detta träd ej så
wäl, som hos oss; triffwels utan, emedan den alt för starka
kösden hindrar des frodigare wäxt och trefnad. Eenem wäxer
på backar, jämn mark och äfwen ibland på sankta ställen, me-
rendels med många telningar ur roten såsom andra buskar,
dock wäxer hon understundom til en tämmelig högd. På hög-
der wäxer Centrädet gemenligen rakt och uprätt, men på sank-
ta ställen och i kårren utspridt liggande och mera busklift.
Wid tegelbruk, hyttor, masinuar och andra bergsbruk wä-
xer Eenem äfwen uti en wacker form lik Cypresser, som tor-
de wara Eenens naturliga wäxt, när de öfwersta surna stötten
ej afbites. Är det sant, som det merkeligen hålles före af
förfarna Hushållare, at Enebuskar äro tekn til god jordmon,
och at Cenjord räknas ibland de bästa jordmoner at så Linsfrö
uti, så behöfwe wi ej klaga deröfwer, at våra marker och
backar äro odugeliga til åker, se Ehrenmalms Resa p. 7. och
Sw. Wet. Acad. Handl. 1746 p. 193.

Eenem skadas ej gerna af köld, utan behåller sin gröna
drägt både winter och sommar, då likwäl nästan alla andra
våra trån och wäxter måste om hösten afflöda sina grönskän-
de blad. Somliga utaf dessa trån äro hanar andra åter honor; de
förra bära ingen frukt, men wäl gifwa ifrån sig et ämne til
frukt, då de om Wåren damba och ryka, och blomstoftet flyt-
tas med wädret på honorna, som äga en fruktbarande kraft.
Dessa nämligen honorna ryka aldrig, utan bära desto ömni-
gare frukt, så framti ej rågnwäder infaller den tiden, de förra
ryka, hwilket hindrar hamblostoftet at flyga på honbloms-
stren. Här af ser man orsaken, hwarföre ej alla Trån bära
frukt

frukt, och hwi ej alla år bli lika många bår. En undransvärd den Allwisas inrättning är ock det, at Cenbåren hos oss behöfwa så wäl, som Pomerantler och Citroner i Spanien, wåra hela 2 åren, innan de mogna. På et undransvärdt sätt låter Skaparen plantera dessa Trån. Åtskilliga slags foglar förrätta Planteur-syslan. Båren så de upsluka och det lösa af frukten behålla til föda, för sitt besvär; men kärnorna med deras skaal måste de lämna ifrån sig ostädde, der de sätta sig ned och hwi. Falla de då i god jord, så äro fröen sådde til förökande af Cenesfog. Huru Cenerträdet och hwar och en dess del kan af försigtiga hushållare användas til nytta och förmon; det skal så mycket mjeligt är, wisas i det som följer, då jag först wil handla om dess margfalliga nytta i hushållningen, och sedan korteligen orda om dess förträffliga egenheter i medicine.

§. 2.

Nyttan af Cenens Rötter. Cenen har gemenligen flera utspridda och måst horizontelt liggande rötter, hwilkas längd stiger ibland öfwer en famn. I anseende härtil är det ej swårt at samla dem; och såsom de äro sega och låta böja sig, så kunna de nyttjas wid åtskillige tilfällen til husbehof. Korgar, som slåtas af dem äro råcka och låtta, följactligen bequämliga, at bruka både hemma och på resor. Wid många tilfällen, då sega och böjeliga Trån eller quistar nyttjas at binda med, äga Cenerötterna rum och hastwa företräde fram för alla andra rötter, i synnerhet der en snar förutnelse befaras, ty man wet at Cenerötter hålla sig länge under jorden oförnultnade, sedan Trädet är afhuggit. För deras waraktighet at stå emot röta, äro de goda til Gårdesgårds störsars, och kagors m. m. bindande, at förtiga flere nyttor.

Nyttan af sielswa Trädet eller stammen. Hos oss wåper

wärer Een en sällan större, än at hon kan nyttjas til Gårdes-
gårds stafvar. På somliga ställen får man dock se Een en til
en half, ja ibland ock til en alns diameter, som Herr Ma-
joren Rosensten berättar i sin Bok kallad: Tancsar om
Skogars födsel 2 del. p. 140. Genom af qwistning kan
hon updrifwas til mera högd och storlek, om det sker
i början. På wiså orter utomlands skola Eenar fin-
nas så stora, at de kunna der brukas til timmer och bjelkar i
hus. Det berättas at invånarna i Staden Segovia i Spa-
nien, betjena sig af Centrån til byggnad, och at de nyttjas
des til bjelkar uti Dianæ Tempel, uti Staden Sagunto, då
Annibal besågrade den. Se Raj. Hist. plant. p. 1412.

Såsom detta Trådet åger en balsamisk luft, ser wål
ut, är segt och står länge emot röta, så tjenar det förnämlig-
gast til Gårdsgårds stö och laggwerk. De, som idka tråd-
slögder, försärdiga deraf stöna kannor, stop, begare, stedar,
kaggar, som i Södermanland kallas wårplar och flera dricks-
kärill. Til paneling är det och godt för des hälsosamma luft.
Skattulmakare bruka det til små inläggningar. Käppar der-
af gjorda och med Järnisa öfwerdragna se wål ut. Til käl-
fat och kassar nyttjas det ock för des waraktighet. Om Fi-
sken styr för detta Trådet, såsom den säges sty för sina spå-
nor deraf, det wet man intet; mjölkbunctar gjorda af Cen-
tråd, säges ej wara särdeles goda, i anseende dertill at mjölk-
ken skal få deraf en kärf smal. Hurwidå den berättelsen, at
en trollkona skal icke wara mågtig at dricka af det kärill, som
är gjordt af bara Een, åger någon grund, lemnar jag der
hån. Se Dalm. Swenssk. Landth. 2 del. p. 54. Emedan
detta tråd står längre emot förrutnelse, än nästan något an-
nat af våra Tråslag, så brukas det större i synnerhet til stols-
par, Gårdesstafvar, stegtrån m. m. och de smårre til widjor
för Gårdesgårdar, halmtak och hwarest annors waraktiga
band fordras. At få större föråd af Censtafvar, böe man

* underqwista de buskar man har på sina ågor, då de drifwas och wåra rakare. Roskåppar af Een recomenderas. Det säges at om man sticker en pinna af Een i et på något fruktträd boradt hål, så skal trädet ej allenast båra tidigare utan ock behageligare frukt, än eijest, men om det så förhåller sig, det kommer an på försök. Se Chomel. Dict. Oecon. Tom. I. p. 1206.

Äf Enebast eller den yttra barken förärdigas rep på några orter, såsom i Wästergöthland och Småland, som brukas wid hö, sådes, skogs- och andra fjörslor. Äf Enebark göres och lut, hwarmed sären tvättas när de hafwa utrot. Se Swensk. Wett. Acad. Handl. 1761. p. 260. Getingar hålla sig mycket på Enebarken och hämta något deraf, som de twiswelsutan göra sina bo af, hwilka aldeles likna Plåns papper, hwaraf man tykes kunna sluta, at Enebast kunde blifwa et ämne til papper. Entrådet och dess qwistar brukas de til wed gifwa en stark wärma och fylla luften med en behagelig och hälsosam lukt. På många orter hafwa de fattiga och äfwen andra intet annat bränse, hwarwid man finner Skaparens godhet, som gifwit Eenem den egenkapen, at ehuru största delen deraf, som står öfwer jorden, hugges bort, uppsjuta dock straxt nya telningar från roten til ny hjetw för de tarfwande, at förtiga det flera slags foglar ständigt syfellsätta sig med at fortplanta den. Spånor så wäl af sielshwa kärnträdet, som inra barken af Tråd och qwistar, brukas i stället för Thee, och är långt hälsosammare än det Chinesiska, som så allmänt nyttjas och det ofta med hälsans förlust. Enebarkens Thee bidrager deremot til hälsans bibehållande och återwinnande, det smakar wäl, renar kroppen, upprättar hufwudet, stärcker nerverna, lättar bröstet, befriar från Sten, Strangurie eller Stämna och kall Skjörbjugg, är et botesmedel emot Gieft, fördrifwer utslag och tjänar måst i alla de sjukdomar, som härdröa af slem. Kalt druckit styrcker det magen.

Äf

Äf Censpänor, som någon tid legat i watten med salt, fås genom destilation i en Retort eller destiler-panna, en flygtig olja, Oleum Essent. Junip. e ligno, som är svett- och urin-drifwande och räknas ibland de bästa medel emot mat-fer, se Geoffroys Mater. Med. Tom. III. p. 639. Den bekante Centråds oljan, Oleum Empyreumat. Junip. e ligno, tilredes på följande sätt: Man utwåjer de tjockaste Censnetrån, klyfwer dem i smala spillror nästan som swafwellsstias kor, och torckar, sedan packar man dem wäl uti en gryta, så hårdt som möjligt är, och lagar så at ingen af de klufna trådsändar stiger högre än til grytbrådden; derpå söker man sig en annan gryta af samma storlek, som gräfwes ned i jorden, så djupt at grytan står 2 å 3 tum nederom jordhytan, på denna grytan lägges en järn- eller bleckplåt, som är lika bred med grytan, något kupig ned åt och full med små hål; ofwanpå den nedgräfsda grytan hwålfwes den med wed upfyllda grytan, då bägge grytkanterna wäl smetas med godt och wålbrukadt lea, så at ingen rök in- eller utgår; sist fastar man jord brede wid grytorna, så högt som jordmonen är, hwilken wål hoptrampas; när nu allt är således färdigt, göres en sakta eld omkring öfra grytan, då oljan, som tvingas ur Centrådet, flyter i den nedra grytan. Om denna oljas nytta skal längre fram nämnas.

§. 3.

Nyttan af Cenkådan. Denna kåda fins måst på gamla och stora Cenar, ju tjockare bark, ju mera kåda, och utlockas genom barkens skivande och Solwårman, i synnerhet i de warmare länder. Se Geoffr. Mater. Medic. Tom. III. p. 633. Hos Araberna der den fås i ymnighet, såges den kallas Sandaraca och hämtas äfwen i stora quantiteter til oss, men at all den Sandarach, som på Apothequen finnes, i sielfwa werket är Cenkåda, det wil jag intet påstå. Så

Så länge denna kådan är färsk, är den mjuk och genomskinlig och liknar Mastix både til färgen och nyttan, dock fins den på trädet i större och längre stücken, än Mastix se Raij. Hist. Pl. p. 1412. Pharmacop. Wirtemberg. P. I. p. 113. Den mjuka kådan weta Myrtorna slåpa i sina högar, hwars ifrån hushållare på landet samla den under namn af Wirack, som då merendels är med et stort hål genomborad, och brukas i stället för rökpulswer, at på elden kastas, för at rensa luften och wedergwecka folket med des angenäma luft; ty den innehåller något Balsamiskt och den härligaste rökelte, til hwilken ända den ock recommenderas i Pharmacopœa Wirtembergica. Utaf slikt Ene kåda, så wäl som af Fall- och Grankåda, tilredes Terpentin och Terpentin-olja, men såsom det är swårt at få sådan myckenhet Ene kåda, som der til ferdras, må man håldre betjena sig af färsk Gran- och Fallkåda. Sättet at göra Terpentin och Terpentin-olja, wil jag dock anföra: Den samlade färskå kådan smältes wid en lindrig wärma uti en järn gryta och omröres wäl med en träspada, när den blir het och wäl flytande, gutes den genom en Hummel-sill, hwilken in uti bottnen är tunt beklädd med haln, då kådan klar igenom rinner, och kallas Terpentin. Lägges denna Terpentin uti en Destiler-panna med tilguttit rent watern, sås deraf genom destilation den nämnda Terpentin-oljan. Uttages det, som blir qwar i destiler-pannan medan watern är hett, och sättas i en järn gryta öfwer elden at utdunsta, får man godt Harts; låter man detta widare stå öfwer elden tills det blir brunt, kallas det Calphonium eller Colophonium. Se Sw. Wett. Acad. Handl. 1741 p. 213, 214.

§. 4.

Nyttan af sielfwa Buskan eller Kenriset. I anseende til flera omständigheter är Enebuskan ganska nyttig; Bland andra Trån är den tjenlig til lefwande Hästar, hwil-

ka stå gröna och täcka både sommar och winter; dock hafva de den arten, at när de blifwa något gamla, glesna de nog ned til. Den kan äfwen tjena til prydnader wd gårdar när den updraaes med en rak stam, då den kan klippas i form af Pyramider och andra figurer. De til planteringar använde eek. och Bok, ullon, Hakeknötter och andra Trädfröen kunna säkrast förtros uti Genebustkans sköte, som då w'l trifs was, emedan de svåda plantorna under Genens skygd bewaras både från creaturens och luftens wäldsamhet. Genris, i synnerhet de nya skotten, ätes gerna af får och getter, hwar före Gen brukas på de ställen, der hon växer, i brist på annan föda, beqvämligen til bete för dessa kreatur; swinen må och wäl der Genebustkar wankas.

En Bock, som blef hämtad ifrån Natolien eller mindre Asien af det slaget, utaf hwilkas hår spines Camelgarn, hafwer trifs wäl der Genebustkar wärte, se Swenska Wet. Acad. Handl. 1743 p. 279. Å Bockaps Pest-tider är Genris den tjenligaste och bästa föda för får och getter; med fallaka nyttjadt berömmes det äfwen, som god föda för Hästar och Oxar.

För Landtmannen äro Genebustkar ej allenast t En til god jordmon, utan och utmärka sänings tiden om Wären med sitt rykande.

At förekomma den skada, som möß om wintrarna i bland göra i Trädgårdar på unga Hopletrån och andra trån, då de under snön afgnaga barken på stammen, och derigenom förorsaka, at trån aldeles dö ut, är intet bättre medel, än Genris; man lägger om Hösten, innan snön faller, Genris spistkar öfwer marken rundt om kring stammen, til den högd ungefär, som man tror snön skal stiga; Genriset gör då, at ingen möß nalkas til dessa stammar, emedan de hwassa barken svinga

"långt ifrån hwarannan, som man wil hafwa haget tjockt
 "och bredt til, hwilket ej behöfves mera, än högst 1½ alm; se
 "dan begynner man lägga Ceneriset hwarstals, så lagandes at
 "de afhuggna ändarna altid werta utåt, och at den ena qwis-
 "sten binder den andra, samt at man lägger de tätaste qwis-
 "starna öfwer skafarna, som då så mycket bättre fästa dem,
 "som emellan ligga. När nu haget är så högt, som man
 "wil hafwa det, så behöfwer man ej widare göra sig besvär
 "dermed, än at man allenast lägger nytt Ceneris öfwanpå, så
 "fort som det stänker undan, hwart 8:de eller 10:de år, då
 "det kan wara i en mans ålder. Hela förmon och waraktig-
 "heten beror deruppå, at det blifwer rätt lagt, hwarwid fel-
 "sande föreskrift är nödig. Först, at alla qwistar läggas ska-
 "föites, tvärt öfwer haget, och inga på längden. För det
 "andra, at när qwistarna äro så stackega, at de ej räcka in på
 "hwarannan, så måste straxt en qwist läggas, at han räcker
 "midt på sidoqwistarna, och således binder dem tilhopa. Och
 "för det tredje, at man häller tjockleken på haget lika jämn,
 "samt lägger och brukar de längsta qwistarna där och hwar,
 "til at sammanbinda de finårre med; ty deruti består nog för-
 "mon, at man kan bruka qwisten, om han är aldrig så liten,
 "se Boij. Swensk. Landthush. p. 334. 335.

Decoët eller Lag af Ceneris och dess nytta. Ceneris-
 Lag kallas det när man kokar Ceneris med wain så länge, at
 det blir mustigt. Stöjer man eller hackar Ceneriset, utlakas
 fasten snarare. Eller kokningen lyft eller med loef uppd är det
 bättre. Stark och mustig Ceneris-Lag, nyttjad i stället för
 annat wain wid brygd och brännwins bränning, gör, at man
 får mera och bättre brännwin och angenämare samt hälsofsam-
 mare dricka, än eljest; men dertill utwåler man bärfulla Cene-
 ris; ty ju mera bår, ju mustigare Lag får man. Eljest kan
 af sistnämde Ceneris-Lag fås dricka på samma sätt, som af
 wört, hwilket är hälsofsamt och södande. För kreatur tjemar
 Cene-

Ene-Lag både såsom en hälsosam föda och wid flera tilfällen som nyttigt preservativ och botemedel. Gifwer man dem deraf ofwofkast at dricka, skola de må wäl, i synnerhet om den kokas af topparna om Wären, när Eenen ryker. Waskar man tillika och guider dem uti munnen och om nosen med warm Ene-lag, åttica och salt både mårnar och qwällar, bewaras de för smittan under farsoter. Blandas dertil mjöl, salt och jäst, tjénar den til föda för kalfwar, tackor och killingar i stället för mjöl; med bara Eli är den och god dryck för killingar, som afwänjas, då man får getternas mjöl til gods i des ställe. Sås Ene-lag med malört, gräbo och litet salt, får man en nyttig winterdryck för får och getter. Slår man med salt kokad het Ene-lag på sönderhackad halm och Granis och låter det stå öfwer dygnet tittåpt, har man en god och södande Säppa för hästar och koor, som kan gifwas om mårnar i bröst på soder. Ene-lag berömmes i Kos- och Dre-stamma, och säges bewara kreaturen för skabb och smitta, om de dermed twättas. Med salt blandad skal den bota Wattuset hos fåren, och lägges dertil ännu Decoët af Hägg och Rönn-bark, skal den wara god för illa smittade Renar til 1 å 2 qvarter ihåld mårnar och qwällar. Til at twätta eller badda och byra mjöl, dricks och bryggkäril, är warm Ene-lag äfwen god, då och heta stenar kunna uti Ene-lagen i drickstunnan kastas, på det gjäften och syran så mycket bättre måtte utdragas.

Nyttan af Ene-lag wid rökning. Brännes Ene-lag eller Enebuskan hel och hällen, rensar den deraf upkomna röken lusten ifrån alla skadeliga och smittosamma dunster och fyller den med en Aromatisk ånga, i synnerhet om Trådet välles i Maj månad. Försakteligen kan Enebuskan med nytta brukas i stället för Rök-pulver under sjulliga tider, eller då någon smittosam farsot är gängse, antingen ibland folk eller fånad; ty med des rökande i rummet, renas lusten ifrån rötande ämnen, i synnerhet om Ene-laget fuktas förut med åttica, och torikas.

Derföre är det brukligt, at brinna Fenris icke allenast i böningsrum, utan och ute på gården och i astråde, när Pesten, Radsoten m. m. grasserar. Under Bostaps farsot brännes det i sähus, då ock den, som ansar de sjuknade kreatur, bör röka sina händer, innan han går til de friska. Med Poesa, Malört, Winruta och Dosta recommenderas det til rökelse i Färhuset under Pesten. Fenris är och godt at elda malt-hus och Badstugor, då malt skal torrskas eller kött och fisk rökas, berömmes äfwen at röka Lax och köttkorf, hvilken rökning bör ske långsamt, åtminstone 8 å 12 dagar, se Sw. Wett. Acad. Handl. 1752 p. 98. och 1761 p. 265. Kall rök af Fenris säges conservera kläder för Mähl, om de hållas deri en half dag om Wiren och i början af Rötmanan.

Nyttan af Zenkäl och aska. Det berättas at kol af Fenris itend och med Fenaska öfvertäkt, skal behålla uti sig eld ganfka länge. Läter man hett watten flera resor rinna genom Fenaskan, så får man lut, som är god at tvätta håren med, för at fördrifwa Löss och gnetter, förekomma hufwudvärck och stärka synen och minnet. Berömmes ock i Twälen, som är tjenlig til Bomullgarns blekning, säges äfwen bota utslag hos Fären. Af denna lut fås Pottaska, om den kokas i en järngryta tills den tjocknar och blir nästan stenhård, då den hugges lös och förveras. Denna Pottaska brukas i Twälen wid Lärftis blekning och at bruta spran i dricka, som då gör god wärkan i wattenlot. Calcineras denna Pottaska i en glödande ugn til det den blir hwit, är den bättre och mera brukbar på Apothequen och Glas-Br. Den utlakade askan är god til gödning på Äcker och Äng.

§. 5.

Nyttan af Fenens Rötter i medicine. Fen-rötter, samlade tidigt om Wren eller sent om Hösten, wil röskda, torrskade och huggna i små spånor, brukas med wotta såsom Thee, hälst af rufuiga och feta. Kokar man 2 å 3 nåsivar sönderhuggna Fenrötter med en kanna watten til det hälften af watten

net infokadt, så får man en god blodrenande och urin-drifwande Decoet, hwaraf efter sylan de drickes i å 2 qvarter i sänder om mårnar och qvällar. Lägges 4 lod groft stött antimonium crudum, insydt i en fyrd. bbel påse tillika med 1 lod Qwicksilw. r. i bordsjan af kokningen i Thee-pannan, så blir nämnda Decoet kraftigare, då deraf drickes allenast i qvarter i sänder. Denna Decoet berömmes för dem, som hafwa Sickt, Höst- eller terrwärck, mat'ar, skabb eller skorf, Fall skörbjugg, gamla rötter eller bensår, Gonorrhoea eller Sädslutning och utslag af Rosen eller af annan skärpa i bloden. Under feber får denna Decoet ej nyttias. Huru den så kallade Landt-Decoeten, tilredes, hwartil Genrötter, bår och ossa nyttias, det ses af Darelis Socken Apotheque p. 52 och 53. der ock nyttan beskrifwes.

Nyttan af sielfwa Trädet i *medicine*. Decoet af kärnträdet i spånar huggit, tilredes på samma sätt, som af Genrötterna, och är blodrenande, swett- och urin-drifwande. Genrötts Decoet berömmes i Andt'ypa af mycken fetma, i Elskarlep-sjukan, som är en art spetelska, i skörbjugg med swullnad och endtappa, i fluf och venerisk sjuka. Under mercurial-medels bruk tjänar den til lösje- och gurgelwatt, at halsen ej måtte taga skada af medicamentet, se Sw. Wett. Acad. Handl. 1768 p. 36r. Lägges til denna Decoet, under kokningen, Dulcamarae sjelfkar och spånar af Lignum Gvajacum (Fronsfosen tröd) lindras dermed wårken, som följer med venerisk sjuka. Wil man bota dermed Wattuset efter fräfor och febrar, så bör man tillägga Gran- och litet Rönnbark. Kokas Decoeten med spånar af Buxbom, lindras dermed Tandwårken, som härrörer af hämmad utdunstning. Med Genbår och Granstrunt kokad, tjänar den såsom en god urin-drifwande dryck i Wattuset. Lägges til sistnämnda Malört, Cardebenedicta och kalkwatt, så spörjes des goda werkan emot Rådsår. Thee af inra barken med stjern-anis och hwit honung eller Wörtstrap berömmes i lungfot, och Decoet af samma bark blandad med honung och warm druckit, brukas med nytta emot Colica Lochialis, eller då

fruen:

fruentimmer efter födslen bewäras med knipningar. Af Centrådet tilre-
des Ättika, utan destilation, hwaras intages i steddblad, at swettas på
med Helsen och swåra febrar, och anses för et Specificum mot Pleure-
sic, se Sw. Wett. Acad. Handl. 1766 p. 122. Huru denna Ättika præ-
pareras wet jag ej, men det wet jag, at om sijnad Centråds Decoët
blandas med honning eller socker och sättes til någon tid at stå i en glas-
flaska, får man Ättika.

Nyttan af den bestrefna Cenetråds-oljan. Denna olja är myc-
ket hetlig och brukas dersjre sällan inwärt; somliga plåga dock intaga
deraf 10 droppar, i tanka at lindra Colique, slippa Stosen och befordra
swettningen, men är osäkert. Utwertes påsmord säges den fördela böldämnen
i bårjan, stilla wården i fullslaget eller qwekan, hela säriga läppar och
händer, lindra Rheumatica torrwårker hos feta och bleflagda, låka fist-
lar, sår, skabb, bråsta ben, förlamade och krumma leder. Lapparna
skola stryka denna oljan på bgonlocket under påstående bgonstuka. Med
Camphert blandad säges den lindra hitliga tandwårker hos kalla natu-
rer, om den findries på wårkande tånder och kindbenet. Blandas den
med Gåsfett, låker den förkylnings stador. Med stradt snö och brån-
win författ, är den god, at deri doppa ylle, hwarmed barnens mage guides
och ombindes, när de hafwa råfen; men med Lager-olja, Ättika och säpa blån-
dad, tjénar den at smörja magswullnaden hos barn som plågas med Ättan.
Det watn, som säs wid Cenetråds-oljas tilredning, skal wara godt at nyttja med
mjölk af barn, då de skola præpareras til kappor, och at taga in 40 droppar med
litet Tobaks-olja, emot torr- och flygande wårk för ålderstagna och bleflagda.

Nyttan af Lenkäda i *medicine*. Denna kåda är helande, rewande,
blodstillande och sammandragande. Den brukas både i färsta och gamla sår.
At förbåttra magen, ödda matkar och stilla gamla Diarrhoeer är den ock god.
Luggar man på den, hålles tånderna rena. Såsom råf-pulver brukas den
mycket. Om råfen deraf ledes til nåsan och födslolemmen stillas nåsblod och
blodgång dermed; och råfes rummet och ylledukar, hwarmed kalla swullnader
och barn, som hafwa Ängelska stukan, guides, är det ej utan nytta. I Hus-
wudwårk skärer denna råfen ofta en dyckelig lisa.

Nyttan af Cenris i *medicine*. Decoët af topparna med socker til sijn-
ray kokad, är god i sikhofsta. Hanblemstøfter, som säs af Cenar då de ryka,
är godt at intaga af dem, som äro i barns wårda, och med Locatell-balsam blan-
dad, brukas det i hudlöshet. Cenrislag är nyttigt til farvad under venerist stuka.
Se om Cenens nytta i *medicine*, så Herr A. L. Haartm. Läf. B. på flera ställen,
som andra medic. skrifter. Uti Daun. och Mörriq. Oeconom. magaz. T. I. p. 262.
läses en märkwårdig händelse: Et barn, som lade sig fundt och friskt om sofmaren
uti gråket at sofwa och upwåkade stunn, hafwer genom det, det slitigt tuggade
och sugade de yttersta gröna knoppar på Cenbårstrådet, fått sitt mål igen.

